

Aristejevo pismo: O nastanku Septuaginte

(Izbrani odlomki)

1. Ker sem zbral pomembno pripoved (ἀξιολόγου διηγήσεως) o našem obisku pri judovskem vélikem duhovniku Eleázarju in ker si ti, Filókrat, kot me spominjaš, zelo želel dobiti poročilo o podrobnostih in namenu naše odprave, sem ti poskušal pripraviti jasno razlago o tej zadevi, saj sem opazil, da imaš naravno ljubezen do učenja. 2. To je lastnost, ki je najvišja lastnost človeka, »nenehno prizadevati si dopolnjevati znanje in napredovati«,¹ bodisi s študijem zgodovine bodisi z dejanskim sodelovanjem pri samih dogodkih. Na ta način se namreč duša krepi v čistosti, ko sprejema najboljše prvine in ko se usmerja k pobožnosti, najplemenitejšemu cilju med vsemi, ki ga uporablja kot nezmotljivo vodilo. 3. Prav predanost prizadevanju za umevanje Božjih resničnosti me je vodila k temu, da sem se lotil poslaništva (πρεσβείαν) k omenjenemu možu, ki so ga tako njegovi državljani kot drugi zelo cenili zaradi njegove kreposti in veličine in ki je ljudem okoli sebe in državljanom v drugih krajih pridobil največjo korist za prevod Božje Postave (πρὸς τὴν ἔρμηνείαν τοῦ θείου νόμου), saj so jo s hebrejskimi črkami zapisali na usnjene pergamente (ἐν διφθέραις). 4. Tega poslaništva sem se torej lotil z navdušenjem, saj sem najprej izkoristil priložnost, da pri kralju prosim za judovske ujetnike, ki jih je kraljev oče prepeljal iz Judeje v Egipt, ko je prvič dobil v posest to mesto in osvojil egiptovsko deželo.² Vredno je, da ti povem tudi to zgodbo.

5. Prepričan sem namreč, da boš s svojo nagnjenostjo k dostojanstvu in z naklonjenostjo do ljudi, ki živijo v skladu s sveto postavodajo (κατὰ τὴν σεμνὴν νομοθεσίαν), toliko rajše prisluhnil pripovedi, ki jo nameravam predstaviti, ker si tudi sam pred kratkim prišel k nam z otoka³ in si želiš slišati vse, kar pripomore k izgradnji duše. 6. Tudi ob prejšnji priložnosti sem ti poslal zapis dejstev, za katera sem menil, da jih je vredno povedati o judovskem rodu: zapis, ki sem ga dobil od najbolj učenih vélikih duhovnikov najbolj učene dežele Egipta. 7. Ker si tako zelo vedoželjen glede stvari, ki zmorejo koristiti umu, se čutim dolžnega, da te o tem obvestim. Enako dolžnost bi moral čutiti do vseh, ki so enako naravnani, vendar jo čutim zlasti do tebe, ker imaš tako plemenite težnje in ker nisi moj brat le po značaju, temveč tudi po krvi, in si z mano eno v prizadevanju za dobro. 8. Kajti niti užitek, ki ga prinaša zlato, niti katero koli drugo premoženje, ki ga cenijo praznoglavci, ne prinaša enake koristi kot prizadevanje za kulturo (ἡ παιδείας ἀγωγή) in trud, ki ga porabimo za to. Da pa te ne bi utrudil s predolgim uvodom, bom takoj prešel k bistvu svoje pripovedi.

139. Ker pa je bil naš zakonodajalec moder človek in od Boga posebej obdarjen, da je razumel vse stvari, je izčrpno preučil vsako podrobnost in nas ograbil z nepremagljivimi nasipi in železnimi zidovi, da se sploh ne bi mešali z drugimi narodi, ampak bi ostali čisti po telesu in duši, brez praznih predstav in bi častili edinega vsemogočnega Boga nad vsem stvarstvom. 140. Zato nas vodilni egipčanski duhovniki, ki so skrbno preučili mnoge zadeve in se spoznajo na zadeve, imenujejo »Božji možje«. To je naziv, ki ne pripada preostalemu človeštvu, temveč le tistim, ki častijo pravega Boga. Ostali niso ljudje Boga, ampak mesa, pijače in oblačil. 141. Vsa njihova naravnost jih namreč vodi k temu, da v teh stvareh najdejo uteho. Med našimi ljudmi se take stvari ne štejejo za pomembne, marveč je skozi vse njihovo življenje njihov glavni premislek Božje gospostvo. 142. Zato nas je, da nas ne bi pokvarila kakšna gnusoba ali da ne bi našega življenja spreverglo zlobno občevanje z nečistimi, z vseh strani ograbil s pravili čistosti, ki veljajo glede tega, kar jemo, pijemo, se dotikamo, slišimo ali vidimo. 143. Kajti čeprav so, če govorimo na splošno, vse stvari po svojem naravnem ustroju podobne, saj jih vse

1 V besedilu najdemo jambski trimeter (προσμανθάνειν ἀεὶ τι καὶ προσλαμβάνειν), ki bi lahko bil del kakšne izgubljene tragedije; prim. Dindort, *Poetae scenici graeci*, Frg. Sophocles 662 in 779 (προσλαμβάνειν δε δεῖ καθ' ἡμέραν ἀεὶ / ἕως ἂν ἐξῆ μανθάνειν βελτίονα).

2 Z »mesto« je mišljena Aleksandrija.

3 Otok vsekakor ni Fáros (prim. § 301); morda gre za Ciper.

upravlja ena in ista moč, pa je v vsakem posameznem primeru globok razlog, zakaj se nekaterih stvari vzdržujemo, druge pa uživamo v skupni rabi.

172. Ko je Eleázar opravil daritev, izbral odposlance in pripravil mnoga darila za kralja, nas je z vsem spremstvom odposlal na pot. 173. Ko smo prispeli v Aleksandrijo, je bil kralj takoj obveščen o našem prihodu. Ob vstopu v palačo sva z Andrejem toplo pozdravila kralja in mu izročila pismo, ki ga je napisal Eleázar. 174. Kralj si je zelo želel srečanja z odposlanci in je ukazal, da je treba vse druge uradnike odpustiti in odposlance takoj poklicati k njemu. 175. To je vzbudilo splošno začudenje, saj je običajno, da so tisti, ki pridejo h kralju na sprejem glede pomembnih zadev, sprejeti k njemu peti dan, odposlanci kraljev ali zelo pomembnih mest pa si s težavo zagotovijo vstop na dvor v tridesetih dneh. Toda ti ljudje so se mu zdeli vredni večje časti, saj je tako visoko cenil njihovega gospodarja, zato je takoj odpustil tiste, katerih prisotnost se mu je zdela odveč, in se še naprej sprehajal, dokler niso prišli in jih je lahko sprejel. 176. Ko so vstopili z darovi, ki so jih poslali z njimi, in z različnimi pergamenti, na katerih je bila Postava napisana z zlatimi judovskimi črkami, saj je bil pergament čudovito pripravljen in povezava med stranmi tako izvedena, da je bila nevidna, jih je kralj, takoj ko jih je videl, začel spraševati o knjigah. 177. Ko so pergamentne zvitke (ῥομίην) izvlekli iz prevlek in jih razgrnili, je kralj dolgo časa stal in se nato približno sedemkrat poklonil ter rekel: »Zahvaljujem se vam, možje, še bolj pa tistemu, ki vas je poslal, predvsem pa Bogu, čigar izreki so to.« 178. In ko so vsi, odposlanci in tudi drugi, ki so bili navzoči, hkrati in v en glas vzklknili: »Bog obvaruj kralja!«, je planil v solze veselja. Njegova vzvišena duša in občutek neizmerne časti, ki mu je bila izkazana, sta ga namreč prisilila, da je jokal od sreče. 179. Naročil jim je, naj zvitke (τὰ τεύχη) pospravijo, in potem, ko jih je pozdravil, dejal: »Prav je bilo, bogaboječi možje, da sem najprej izkazal spoštovanje knjigam, zaradi katerih sem vas poklical sem, in da sem vam potem, ko sem to storil, izročil desnico. Zaradi tega sem najprej storil to. 180. Določil sem, da bo ta dan, na katerega ste prišli, ohranjen kot velik dan in se bo praznoval vsako leto za čas mojega življenja. Naneslo je, da je to tudi obletnica moje pomorske zmage nad Antígonom. Zato bom danes z veseljem slavil z vami. 181. Vse, kar boste potrebovali,« je rekel, »bo pripravljeno za vas na primeren način in tudi zame skupaj z vami.« Ko je izrazil svoje veselje, je ukazal, naj jim dodelijo najboljše prostore v bližini središča mesta in pripravijo pogostitev.

301. Tri dni pozneje je Demetrij vzel može in se po nasipu, dolgem sedem stadijev, podal na otok, prečkal most in se odpravil proti severnim predelom.⁴ Tam jih je zbral v hiši, zgrajeni na morski obali, ki je bila prelepa in na zelo tihem kraju, ter jih povabil, naj opravijo delo prevajanja (τὰ τῆς ἑρμηνείας ἐπιτελεῖν), saj jim je bilo na voljo vse, kar so potrebovali za ta namen. 302. Tako so se lotili dela in se med seboj usklajevali (σύμφωνα ποιοῦντες) o vsakem mestu s pomočjo primerjanja (ταῖς ἀντιβολαῖς). Kar je nastalo na podlagi njihovega ujemanja (ἐκ τῆς συμφωνίας), je bilo pod Demetrijevimi vodstvom ustrezno zapisano.⁵ 303. Zbor je trajal do devete ure. Potem so bili prosti, da so poskrbeli za svoje telesne potrebe; vse, kar so želeli, jim je bilo bogato priskrbljeno. 304. Poleg tega je Dorotej zanje vsak dan pripravljal isto, kot je pripravljajl za kralja samega – tako je namreč ukazal kralj. Zgodaj zjutraj so se vsak dan pojavili na dvoru in se po pozdravu kralju vrnili na svoje mesto. 305. In kot je navada vseh Judov, so si umivali roke v morju, da bi molili k Bogu, nato pa so se posvečali branju in pojasnjevanju vseh podrobnosti (πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἐκάστου διασάφησιν).⁶ 306.

4 Že v antiki so otok poistovelili s Fárosom; prim. Filon Aleksandrijski, *De vita Moysis* 2.35. Tudi Strabon (*Geographica* 17.792) govori o sedmih stadijih valobrana (z dvema prehodom za ladje), ki so otok Fáros ločevali od kopnega.

5 Prevajalci so torej skupaj dosegli dogovor o prevodu – kar nakazuje izraza σύμφωνος oz. συμφωνία (prim. § 32) –, po katerem je Demetrij napisal uradno različico prevoda. Zdi se, da Aristej opisuje podoben proces primerjanja rokopisov (t. i. *collatio*), kot so ga aleksandrijski učenjaki uporabljali za študij Homerja, le da gre tu za primerjanje med prevodi vsakega prevajalca posebej. Poleg tega za razliko od poznejših re-interpretacij Aristej ne prikazuje prevoda kot čudežnega dogodka, ki ga posebej vodi ali navdihuje Bog.

6 Tudi aleksandrijski strokovnjaki za Homerja so, kakor poroča Dionizij Tračan, najprej besedilo naglas prebrali in nato podali razlago. Aristejev izraz za razlago, διασάφισις, je zelo redek in izhaja iz glagola διασαφέω, ki pomeni razjasniti, pojasniti. V Septuaginti je uporabljen v 1 Mz 40,8, kjer označuje Jožefovo »razlago« faraonovih sanj, za razliko od izraza ἐξηγητής, ki v tem

Vprašal sem jih tudi naslednje: »Zakaj si umivate roke pred molitvijo?« Pojasnili so, da je to pričevanje, kako niso storili nič slabega, kajti vsako delovanje se izvaja z rokami. Na svoj plemeniti in sveti način vse nanašajo na pravičnost in resnico. 307. Kot sem že povedal, so se vsak dan srečevali na tem kraju, ki je bil navdušujoč zaradi svoje tišine in svetlobe, da bi dokončali zadano nalogo. Zgodilo se je, da je bilo delo prevajanja končano v dvainsedemdesetih dneh, kakor da bi se to pripetilo s kakšnim določenim namenom (οἶονεὶ κατὰ πρόθεσιν).

308. Ko je bilo delo končano, je Demetrij zbral množico Judov na kraju, kjer je bil prevod narejen, in ga vsem prebral v navzočnosti prevajalcev. Te je množica zelo lepo sprejela zaradi velikih dobrin, ki so jim jih podelili. 309. Tudi Demetrija so toplo pohvalili in ga pozvali, naj njihovim voditeljem priskrbi kopijo, saj je prepisal celotno Postavo.⁷ 310. Ko so zvitke prebrali, so duhovniki in starešine prevajalcev ter nekateri iz *politeume*⁸ in voditelji ljudstva vstali in rekli: »Ker je bil narejen tako odličen in svet prevod z vso natančnostjo (καλῶς καὶ ὁσίως διηρμήνευται καὶ κατὰ πᾶν ἠκριβωμένως), je edino prav, da ostane takšen, kakršen je, in da se v njem nič ne spreminja.« 311. Vsi so izrazili svoje odobravanje.⁹ Naročili so jim, naj v skladu s svojo navado izrečejo prekletstvo nad vsakim, ki bi kar koli spremenil, bodisi da bi kar koli dodal ali kakor koli spremenil katero koli od zapisanih besed ali kar koli izpustil.¹⁰ To je bilo storjeno z zelo modrim namenom, da se bo knjiga ohranila nespremenjena za vse prihodnje čase. 312. Ko so o tem poročali kralju, se je zelo razveselil, saj je menil, da je bil načrt, ki si ga je zamislil, neomajno dovršen. Prebrali so mu celotno besedilo in zelo je bil presenečen nad umom zakonodajalca. Rekel je Demetriju: »Kako to, da se nobenemu od zgodovinopiscev ali pesnikov ni zdelo vredno omeniti tako čudovitega dosežka?« 313. Odgovoril je: »Ker je Postava sveta in od Boga dana. Nekateri od tistih, ki so se nameravali ukvarjati z njo, je Bog udaril in so zato odstopili od svojega namena.« 314. Demetrij je povedal, kako je od Teopómπα¹¹ slišal, da ga je več kot trideset dni spravljalo ob pamet, ker je nameraval v svojo zgodovino vključiti nekatere dogodke iz zgodnejših in nekoliko nezanesljivih prevodov Postave. Ko si je malo opomogel, je prosil Boga, naj mu pojasni, zakaj se mu je zgodila ta nesreča. 315. V mu je bilo sanjah razodelo, da je iz nečedne radovednosti želel posredovati Božje resnice preprostim ljudem, in tako je od tega odstopil ter ozdravel. 316. Tudi iz ust Teodékta,¹² enega od tragiških pesnikov, sem slišal, da ga je, ko je nameraval nekatere v Bibliji (ἐν τῇ βίβλῳ)¹³ zapisane dogodke navesti v eni od svojih iger, prizadel glavkom na obeh očeh. Ko je spoznal razlog, zakaj ga je doletela ta nesreča, je več dni molil k Bogu in je ozdravel.

Prevedel Jan Dominik Bogataj OFM

---

kontekstu označuje faraonove razlagalce (1 Mz 41,8.24), nezmožne razlage njegovih sanj. Če je Aristej v svoje delo namenoma vpeljal to razlikovanje med διασάφησις in ἐξηγήσις, lahko razberemo, da je s tem preko aluzije na superiornost bibličnega junaka nad faraonovimi dvorjani želel namigniti tudi na večji pomen Svetega pisma v odnosu do poganskih aleksandrijskih slovničarjev. V tem primeru

⁷ Gre za implicitno priznanje, da izvorni prevod pripada kralju.

⁸ Ni povsem jasno, kolikšno stopnjo formalne in organizacijske samostojnosti je judovska *politeuma* – to je bodisi judovska etnična politična organizacija z uradniki in svojo jurisdikcijo, nekakšna država znotraj države, bodisi zgolj prostovoljno društvo, ki ga povezuje kulturno življenje –, imela v Aleksandriji. Poleg te Aristejeve omembe za Aleksandrija so iz ptolemajskega obdobja znane še judovske *politeume* v Bereniki, Cirenaiki, v bližini Leontopolija in v Herakleopoliju. Aristejev poudarek je na tem, da so tudi najvišje judovske družbene oblasti potrdile prevod.

⁹ Glasna potrditev s strani ljudstva je aluzija na biblične pripovedi, kjer prav tako ljudstvo potrdi to, kar je zavezujoče; prim. 1 Mz 24,3-7; 2 Kr 23; Neh 8,1-8. Na splošno celoten prizor spominja na sprejem Postave na Sinaju.

¹⁰ Prim. 5 Mz 4,2; 4,25-26; 28. Nespremenljivost besedila se ne nanaša toliko na določeno fiksnost, marveč na pomen odnosa med izvirnikom in prevodom, ki je bil narejen na podlagi najboljših hebrejskih rokopisov s strani najboljših prevajalcev – in to pod kraljevim zavetništvom z blagoslovom vélikega duhovnika.

¹¹ Grški zgodovinopisec iz Hiosa (4. stol. pr. Kr.), ki je bil po smrti Aleksandra Velikega z otoka izgnan in je našel zatočišče v Egiptu pod Ptolemajem I.

¹² Grški retorik in tragiški pesnik (4. stol. pr. Kr.), prijatelj Aristotela. Skupaj s Teopomopom je bil učenec Izokrata.

¹³ Gre za najstarejše mesto, kjer je izraz βίβλος v ednini uporabljen za označevanje »celotnega« Svetega pisma; prim. τὰ βιβλία τοῦ νόμου (1 Mkb 1,56). Drugače Aristej za Sveto pismo uporablja izraza ἡ γραφή (§ 155, 168) in τὰ λόγια (§ 158).